

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Soyut Kavramların İncelenmesi

Yurdal Dikmenli¹

Mesut Fatih Demir²

Özet

Sosyal Bilgiler dersinin coğrafya, tarih ve vatandaşlık gibi birçok alanı bünyesinde barındırması ve istendik vatandaş yetiştirme sürecinde bir basamak olması bu dersin önemini ortaya koymaktadır. Bundan dolayıdır ki Sosyal Bilgiler ders içeriğinde birçok kavram yer almaktadır. Eğitim öğretim sürecinde yer alan en önemli konulardan biri de kuşkusuz kavramların öğretimi noktasında olmaktadır. Çünkü kavram insan zihninde anlamlandırılmakta ve sözcükle ifade edilmektedir. Sosyal Bilgiler dersi ise birçok kavramı bünyesinde barındıran bir disiplindir. Bundan dolayı Sosyal Bilgiler ders kitabının içerisinde yer alan kavramların tespit edilmesi ve üzerine çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu durumdan hareketle bu çalışmanın amacı 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan soyut kavramları belirlemektir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi yöntemi şeklinde tasarlanmıştır. Veriler doküman analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın veri kaynağını Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkököl 4. sınıflarda okutulmak üzere yayınlanmış olan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı oluşturmaktadır. Elde edilen verinin orijinalliği kontrol edildikten sonra kaynak kontrollü sağlanmış ve elde edilen veriler kontrol edilmiştir. Sonraki süreçte ise elde edilen veriler araştırmacılar tarafından kontrol edilmiş ve veriler kullanılarak tablolar haline getirilmiştir. Çalışma sonucunda İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan toplam soyut kavram sayısı 143 olarak tespit edilmiş, ünitelerin sahip olduğu toplam soyut kavram sayısı ise 227 olarak tespit edilmiştir. Ünitelerin ders alanlarına göre soyut kavramlarına bakıldığında en çok Vatandaşlık Bilgisi alanında soyut kavram tespit edilmişken bunu Tarih, Diğer Alanlar ve Coğrafya alanı takip etmektedir. Bu doğrultuda ilkököl 4. sınıf düzeyindeki öğrenciler somut dönemde olmasından dolayı öğrenmeyi zorlaştıracağı hatta kavram yanılgısına sebep olacağı düşüncesiyle soyut kavram sayısının azaltılması önerisinde bulunulmuştur.

1 Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, dikmenliy@hotmail.com, 0000-0003-3738-3095

2 Öğr. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, m.demir@ahievran.edu.tr, 0000-0001-7114-9775

1. Giriş

Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıflarda içinde barındıracak şekilde sarmal ve senkronik bakış açısına göre hazırlanmış bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal Bilgiler öğrenme alanı ise birbiri ile entegre bilgi, beceri ve değerlerin bir tüm olarak yer aldığı, öğrenmeyi düzenleyen disiplinler arası bir yapıya sahiptir (MEB, 2018). Ayrıca Sosyal Bilgiler kavram, beceri, değer, kazanım ve öğrenme alanı gibi birçok terimin Sosyal Bilgiler merkezine yerleştiği, bilginin yanında beceri ve değer de önem kazandığı bir derstir (Çelikkaya, 2021). Safran (2011) ise Sosyal Bilgileri, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmek amacıyla olduğu, sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan, insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşimini zaman boyutunda ele alan ve toplu öğretim anlayışıyla hareket eden ders olarak tanımlamıştır. Tanımlardan anlaşılacağı üzere bünyesinde birçok disiplini barındırmakta ve vatandaş yetiştirme noktasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle istendik bir birey yetiştirme noktasında Sosyal Bilgiler dersine ekstra önem verilmesi gerekmektedir. Elbette Sosyal Bilgiler dersi bünyesinde oldukça yoğun olarak yer alan bu kavramların belirlenmesi ve öğretilmesi süreci de bir o kadar önemlidir.

Kavram ise insan bilişinde anlaşılandırılan, farklı nesne ve olguların değişebilen ortak nitelikleri temsil eden, bir bilgi yapısı olup sözcükle ifade edilmektedir (Tokcan,2015). Martorella (1986)'ya göre kavramların isim, ayırt edici özellikleri, ayırt edici olmayan özellikleri ve örnekler olmak üzere dört temel özelliği bulunmaktadır. Özellikle Sosyal Bilgiler gibi farklı disiplinleri içinde barındıran bir alanda öğrencilerin kavram öğrenimi oldukça önemli bir konu haline gelmektedir. Ayrıca yine Martorella (1986)'ya göre kavramlar sınıflandırılmıştır: Somutluk derecesine göre: Somut, soyut; öğrenildikleri bağlama göre: Formal, informal; ayırt edicilik özelliklerine göre: Tek boyutlu, çok boyutlu ve ilişkisel; öğrenilme biçimlerine göre: Eylemsel, simgesel, sembolik. Kavramların özellikleri, öğrenme süreçlerini önemli ölçüde etkilemektedir (Dündar, 2011). Ayrıca kavramların öğretimi ve kavram yanılgılarının giderilmesi de ayrı bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle soyut kavramların öğrenilmesi eğitim öğretim sürecinde oldukça önemli bir sorun haline gelmektedir. Çünkü kişilerin buldukları yaş düzeyleri ve ön öğrenmeleri bu kavramların öğrenimi noktasında ayırt edici bir özelliğe sahiptir.

Soyut kavramları kısaca duyu organlarımız ile algılayamadığımız kavramlar olarak tanımlayabiliriz. Özellikle Piaget'in soyut işlemler dönemi olarak bahsetmiş olduğu 11-14 yaş grubundan önceki süreçte soyut kavramların öğretiminde zorluklar yaşanmaktadır. Bundan dolayı soyut kavramların

öğrenimi esnasında birçok kavram yanlışlığı ve kavram kargaşası ortaya çıkmaktadır. Özellikle Sosyal Bilgiler dersinde yer alan soyut kavramların öğrenimi esnasında birçok yanlışlığı oluşmakla birlikte bu durum yanlış ön öğrenmelerle de alakalı bir durumdur (Alkar ve Yalçın, 2023). Bundan kaynaklı kavram öğretimi esnasında yanlışlığı ve kargaşanın engellenebilmesi için tanılayıcı dallanmış ağaç, zihin haritaları, kavram ağları, balık kılıçlığı diyagramı, kavram bulmacaları, kavram karikatürleri, bilgi haritası, kavram değişim metinleri, kelime ilişkilendirme testleri, iki aşamalı teşhis testleri, üç aşamalı teşhis testleri, V diyagramları, anlam çözümleme tabloları ve yapılandırılmış grid gibi pek çok yöntem kullanılmaktadır. Elbette bu yöntemler kesin bir sonuç sunmayıp süreci destekleyici niteliktedir. Sosyal Bilgiler' in doğası gereği bünyesinde birçok soyut kavram barındırmaktadır. Çocukların yaş aralıkları da dikkate alındığında Sosyal Bilgiler dersinde kavram öğretimi ön plana çıkmaktadır. Sosyal Bilgiler programının hazırlanma sürecinde bu durum dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Sosyal Bilgiler dersinde var olan kavramlarla ilgili literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında; Sosyal Bilgiler dersinde oyun aracılığı ile kavram öğretimi (Akkuş ve Aslan, 2013), kavram haritası, kavram karikatürünün ve kavram bulmacalarının kullanımının öğrencilerin akademik başarısına etkisi (Altıntaş ve Altıntaş, 2008; Ada ve Sözen, 2021; Tokcan ve Alkan, 2013; Tokcan ve Yesari, 2019; Çelik ve Yıldırım, 2022); Sosyal Bilgiler dersindeki bazı kavramların algılanışları ve kavram yanlışlıkları ile ilgili (Alkar ve Yılmaz Derin, 2023; Çal Pektaş, 2021; Polat ve Çalış, 2019); Sosyal Bilgiler dersinde yer alan coğrafi, demokrasi, insan ve yönetim ve turizm gibi alanlara yönelik kavramların belirlenmesi (Pala, 2018; Demirkaya ve Karacan, 2016; Kaya, 2019; Ulu Kalın ve Şahin, 2017; Çamurcu, Toygur ve Atmaca, 2022; Alkış, 2005); Sosyal Bilgiler dersindeki kavramlara yönelik mülteci öğrencilerin algıları (Üstündağ Şener ve Başkan, 2021); Sosyal bilgiler programındaki coğrafi soyut kavramlar ve öğretimi zor olan soyut kavramlara ilişkin bilişsel yapıların keşfedilmesi (Alkar ve Yalçın, 2023; Ünal ve Er, 2017) gibi birçok farklı çalışmanın yer aldığı görülmektedir.

Literatür incelendiğinde soyut kavramlara yönelik çalışma oldukça az olup Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında bulunan soyut kavramların belirlenmesine yönelik çalışma yer almamaktadır. Bu çalışma, Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan soyut kavramlara yönelik bir kaynak oluşturması ve alan öğretmenlerine bakış açısı sunması açısından önemli görülmüştür. Bu çalışmanın amacı 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan soyut kavramları belirlemektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- 4. Sınıf Sosyal Bigiler kitabında yer alan soyut kavramlar nelerdir?
- 4. Sınıf Sosyal Bilgiler kitabında yer alan soyut kavramlar hangi kategorilerde toplanmıştır?

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman incelemesi yöntemi üzerine tasarlanmıştır. Nitel araştırma düzenli olarak farklı sosyal ortamları ve bu ortamları oluşturan grupları ya da bireyleri inceleyerek cevaplar arar (Berg ve Lune, 2021). Nitel veriler dokümanlardan, gözlemlerden ve görüşmelerden elde edilir (Patton, 2018). Doküman incelemesinde araştırmacı ele alınan konu hakkında yazılı, sözlü ve görsel birçok kaynakta yer alan bilgilerin incelenip analiz edilmesi olarak tanımlanabilir. Nitel araştırmalarda doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda veya geçerliliği artırmak için araştırma problemi ile ilgili yazılı ve görsel materyallerde araştırmaya dahi edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

2.2. Araştırmanın Veri Kaynağı

Araştırmada kullanılmak üzere veri kaynağı olarak Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokul 4. sınıflarda okutulmak üzere Talim ve Terbiye Kurulunca onaylanmış, Ferman Yayıncılık tarafından yayınlanmış, Tolgahan Ayantaş tarafından yazılmış olan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı oluşturmaktadır. Kitap EBA'da yayınlanmış olup online olarak temin edilmiştir. Bu durum ayrıca kitabın orijinalliğini ve güvenilirliğini kanıtlamaktadır. Elde edilen kaynak diğer araştırmacı ile paylaşılmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Bu araştırmada dokümanlara ulaşma, orijinalliğin kontrol edilmesi, dokümanları anlama, veriyi kontrol etme ve veriyi kullanma (Forste, 1995'ten akt. Yıldırım ve Şimşek, 2021) aşamaları kullanılmıştır. Öncelikle incelenecek olan dokümana dâhil edilme ölçütleri araştırmacılar tarafından Talim ve Terbiye Kurulunca onaylanmış, 2023-2024 eğitim öğretim yılı sürecinde okutulan ve EBA'da yer alması olarak belirlenmiş ve araştırmacılar tarafından kitaba ulaşılmıştır. Dokümanda analiz edilecek temel alanlar belirlenmiş ve İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı iki farklı araştırmacı tarafından birbirinden bağımsız olarak okunmuştur. Araştırmacılar kitapta var olan soyut kavramları belirlemiş ve bir liste haline getirilmiştir. Daha sonra araştırmacılar yine birbirinden bağımsız olarak kavramları alt kategorilere ayırmışlardır. Kategoriler arası tutarlılığı belirlemek amacıyla

Miles ve Huberman'ın (2021) güvenilirlik formülü (Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) kullanılmıştır. Kategoriler arasında ,85 tutarlılık olduğu belirlenmiştir. ,70 ve üstü tutarlılık oranına sahip kategorilerin tutarlı olduğu kabul edilmesi sebebiyle kategorilerin tutarlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Belirlenen soyut kavramlar ve kategorilerin frekansları tablolarda verilmiş ve yorumlanmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde, veri kaynağından elde edilen analiz sonuçlarının bulguları yer almaktadır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen veriler tablolaştırılarak aşağıda verilmiştir.

İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabında yer alan soyut kavramların, ders alanlarına göre dağılımına yönelik bulgular Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Soyut Kavramların Ders Alanlarına Göre Dağılımı

Ders Alanı	Soyut Kavramlar (f)	n	%
Coğrafya	Ticari İlişki (7), İş Birliği (6), Küreselleşme (3), Ay (2), Saat (2), Yer Çekimi (2), Ekonomik Ağ (1), Uzay (1), Yatırım (1)	9	6,3
Tarih	Zaman (83), Tarih (59), Kültür (51), Geçmiş (48), Geleneksel (37), Özgürlük (25), Milli Kültür (22), Mücadele (17), Yerel Tarih (16), Dönem (15), Bağımsızlık (12), Kronolojik (12), Gelenek (9), Sözlü Tarih (9), Cumhuriyet (7), Kültürel Özellik (7), Demokrasi (4), Kültürel Unsur (4), Gelecek (4), Görenek (3), Milli Mücadele (3), Bugün (2), Buluş (2), Kültürel İlişki (2), Milli Bayram (2), Önderlik(2), Savunma (2), Tarihi Doku (2), Milli Egemenlik (1), Milli İrade (1), Çağ (1), Barış Antlaşması (1), Hakimiyet (1), Kültürel Farklılık (1), Kültürel Miras (1), Kültürel Simge (1), Kültürel Yakınlık (1), Kültürel Bağ (1), Milli Birlik (1), Milli Değer (1), Uygarlık (1)	41	28,7

Vatandaşlık	İhtiyaç (89), Yetenek (49), Hak (45), Sorumluluk (37), Saygı (33), İsraf (33), İstek (27), İnsan Hakları (13), Çocuk Hakları (11), Empati (11), Bilinçli Tüketici (10), Değer (9), Barış (8), Tasarruf (8), Temel İhtiyaç (6), Ulusal Egemenlik (6), Bağımlılık (5), Güvenlik (5), Demokrasi (4), Fedakârlık (4), Resmi Dil (4), Sevgi (4), Sosyalleşme (4), Yasa (4), Yaşama Hakkı (4), İhtiyaç (4), Sağlık Hakkı (3), Temel Hak (3), Uygarlık (3), Vatansever (3), Yardımlaşma (3), Yaşam Biçimi (3), Yönetim Şekli (3), Eğitim Hakkı (3), Adalet (2), Başarı (2), Beceri (2), Kimlik (2), Kişilik (2), Misafirperverlik (2), Sosyal Çevre (2), Vatandaşlık (2), Erdem (2), Enerji Tasarrufu (2), Anadil (1), Çalışma Hakkı (1), Düşünce Özgürlüğü (1), Haksızlık (1), Hoşgörü (1), İdari (1), Karakter (1), Katılma Hak (1), Oyun Hakkı (1), Saygılı (1), Sosyal Ağ (1), Sosyal Etkileşim (1), Sosyal İlişki (1), Temsil Etme (1), Toplumsal Hafıza (1), Tüketici Hakkı (1), Uluslararası İlişki (1), Vatandaş (1), Yeterlilik (1), Geri Dönüşüm (1), Verimlilik (1), Eşitlik (1), Etkileşim (1)	67	46,9
Diğer Alanlar	Yaşam (89), Hayat (20), Düşünce (16), Duygu (9), Gelişme (9), Kavram (9), Görüş (7), Bilim (4), Anı (3), Kazanım (3), Din (2), Gelecek (2), Tahmin (2), Ulusal (2), Çevrim İçi (1), Doğa Sevgisi (1), Eleştiri (1), Emek (1), Girişim (1), Hedef (1), İyilik (1), Nitelik (1), Olgunluk (1), Rekabet (1), Sanal Gerçeklik (1), Uluslararası (1)	26	18,2
Toplam		143	100

Tablo 1 incelendiğinde İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan toplam soyut kavram sayısı 143 olarak tespit edilmiştir. Tablo 1’de yer alan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan soyut kavramların ders alanlarına göre dağılımına bakıldığında en fazla soyut kavramın yer aldığı alan Vatandaşlık alanıdır. En az soyut kavramın yer aldığı alan ise Coğrafya olmuştur.

Tablo 2. Soyut Kavramların Ünitelere Göre Dağılımı

Üniteler	Soyut Kavramlar (f)	n	%
1. Ünite Farklıyız, Arkadaşız	Yetenek (40), Yaşam (33), İhtiyaç (16), Saygı (13), Zaman (13), Düşünce (10), Kronolojik (10), Empati (9), Duygu (7), Hayat (6), Sorumluluk (5), Demokrasi (3), Gelecek (2), Beceri (2), Erdem (2), Kimlik (2), Sevgi (2), Vatandaşlık (2), Mücadele (2), İyilik (1), Rekabet (1), Bağımlılık (1), Barış (1), Haksızlık (1), Hoşgörü (1), Karakter (1), Kişilik (1), Yardımlaşma (1), Yeterlilik (1), Barış (1), Milli Bayram (1), Savunma (1)	32	14,5
2. Ünite Geçmişte “Biz”	Geçmiş (30), Tarih (29), Milli Kültür (21), Yerel Tarih (16), Geleneksel (15), Yaşam (14), Dönem (12), Mücadele (12), Sözlü Tarih (9), Gelenek (7), Zaman (7), Hayat (5), Fedakârlık (4), Görenek (3), Anı (2), Empati (2), Vatansever (2), Cumhuriyet (2), Kronolojik (2), Önderlik (2), Saat (2), Duygu (1), Düşünce (1), Eleştiri (1), Görüş (1), Hedef (1), Etkileşim (1), Toplumsal Hafıza (1), Yardımlaşma (1), Barış (1), Barış Antlaşması (1), Savunma (1), Uygarlık (1)	33	14,5
3. Ünite Sosyal ve Doğal Çevremiz	Zaman (13), İhtiyaç (12), Yaşam (9), Gelişme (2), Tahmin (2), Ulusal (2), Tarih (2), Yer Çekimi (2), Olgu (1), Uluslararası (1), İdari (1), Sosyal Çevre (1), Geçmiş (1)	13	5,7
4. Ünite Zaman İçinde Teknoloji	Zaman (19), Yaşam (17), Geçmiş (14), İhtiyaç (13), Tarih (8), Gelişme (6), Hayat (5), Bilim (4), Görüş (4), Güvenlik (4), Bağımlılık (4), Dönem (3), Kavram (2), Başarı (2), Sorumluluk (2), Bugün (2), Çevrim İçi (1), Sanal Gerçeklik (1), Düşünce Özgürlüğü (1), İstek (1), Sosyal Ağ (1), Sosyal Etkileşim (1), Tasarruf (1), Vatandaş (1), Verimlilik (1), Gelecek (1)	26	11,5
5. Ünite Ekonomik Faaliyetler	İhtiyaç (48), İsraf (33), İstek (26), Zaman (23), Bilinçli Tüketici (10), Yaşam (8), Tarih (8), Tasarruf (7), Temel İhtiyaç (5), Hayat (4), Kavram (4), Değer (3), Geçmiş (3), Enerji Tasarrufu (2), Hak (2), Ay (2), Düşünce (1), Emek (1), Gelişme (1), Nitelik (1), Geri Dönüşüm (1), İnsan Hakları (1), Sorumluluk Sahibi (1), Tüketici Hakları (1), Çağ (1), Mücadele (1), Ekonomik Ağ (1), Uzay (1), Yatırım (1)	29	12,8

6. Ünite Ben Bir Vatandaşım	Hak (43), Sorumluluk (30), Özgürlük (25), Bağımsızlık (12), Çocuk Hakları (11), İnsan Hakları (9), Yetenek (9), Saygı (7), Ulusal Egemenlik (6), Tarih (6), Zaman (6), Yaşam (4), Barış (4), Değer (4), İhtiyaç (4), Yasa (4), Yaşama Hakkı (4), Düşünce (3), Kazanım (3), Eğitim Hakkı (3), Sağlık Hakkı (3), Sosyalleşme (3), Temel Hak (3), Cumhuriyet (3), Gelecek (3), Millî Mücadele (3), Adalet (2), Sevgi (2), Mücadele (2), Anı (1), Doğa Sevgisi (1), Duygu (1), Çalışma Hakkı (1), Demokrasi (1), Eşitlik (1), Güvenlik (1), Katılma Hakkı (1), Kişilik (1), Oyun Hakkı (1), Saygı Görme Hakkı (1), Sosyal Çevre (1), Uygarlık (1), Vatansever (1), Yardımlaşma (1), Yönetim Şekli (1), Demokrasi (1), Hakimiyet (1), Kültürel Miras (1), Milli Bayram (1), Milli Birlik (1), Milli Değer (1), Milli Egemenlik (1), Milli İrade (1)	53	23,3
7. Ünite Dünya Ailesi	Kültür (51), Geleneksel (22), Saygı (13), Kültürel Özellik (7), Ticari İlişki (7), Tarih (6), İş Birliği (6), Yaşam (4), Resmi Dil (4), Kültürel Unsur (4), Kavram (3), Barış (3), İnsan Hakları (3), Yaşam Biçimi (3), Küreselleşme (3), Din (2), Görüş (2), Değer (2), Misafirperverlik (2), Uygarlık (2), Yönetim Şekli (2), Buluş (2), Cumhuriyet (2), Gelenek (2), Kültürel İlişki (2), Tarihi Doku (2), Zaman (2), Düşünce (1), Girişim (1), Anadil (1), Saygılı (1), Sosyal İlişki (1), Sosyalleşme (1), Temsil Etme (1), Uluslararası İlişki (1), Temel İhtiyaç (1), Kültürel Bağ (1), Kültürel Farklılık (1), Kültürel Simge (1), Milli Kültür (1), Kültürel Yakınlık (1)	41	18,1
Toplam		227	100

Tablo 2 incelendiğinde ünitelerin sahip olduğu toplam soyut kavram sayısı 227 olarak tespit edilmiştir. Tablo 2’de yer alan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan soyut kavramların ünitelere göre dağılımına bakıldığında ise en çok Ben Bir Vatandaşım ünitesiyken bunu Dünya Ailesi ünitesi, Farklıyız, Arkadaşız ve Geçmişte “Biz” ünitesi, Ekonomik Faaliyetler ünitesi ve Zaman İçinde Teknoloji ünitesi takip etmektedir. En az soyut kavramı içeren ünite ise Sosyal ve Doğal Çevremiz ünitesi olmuştur.

Tablo 3. Coğrafya Ders Alanına Ait Soyut Kavramların Ünitelere Göre Dağılımı

Üniteler	Coğrafyaya Ait Soyut Kavramlar (f)	n	%
1. Ünite Farklıyız, Arkadaşız	-	0	0
2. Ünite Geçmişte “Biz”	Saat (2)	1	11,1
3. Ünite Sosyal ve Doğal Çevremiz	Yer Çekimi (2)	1	11,1
4. Ünite Zaman İçinde Teknoloji	-	0	0
5. Ünite Ekonomik Faaliyetler	Ay (2), Ekonomik Ağ (1), Uzay (1), Yatırım (1)	4	44,4
6. Ünite Ben Bir Vatandaşım	-	0	0
7. Ünite Dünya Ailesi	Ticari İlişki (7), İş Birliği (6), Küreselleşme (3)	3	33,3
Toplam		9	100

Tablo 3 incelendiğinde ünitelerde Coğrafya ’ya ait toplam soyut kavram sayısı 9 olarak tespit edilmiştir. Tablo 3’te yer alan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan Coğrafya ders alanına ait soyut kavramların ünitelere göre dağılımına bakıldığında en çok kavram Ekonomik Faaliyetler ünitesindeyken bunu Dünya Ailesi ünitesi, Sosyal ve Doğal Çevremiz ve Geçmişte “Biz” üniteleri takip etmektedir. Farklıyız, Arkadaşız, Zaman İçinde Teknoloji ve Ben Bir Vatandaşım ünitelerinde ise herhangi soyut Coğrafya kavramı yer almamaktadır.

Tablo 4. Tarih Ders Alanına Ait Soyut Kavramların Ünitelere Göre Dağılımı

Üniteler	Tarihe Ait Soyut Kavramlar (f)	n	%
1. Ünite Farklıyız, Arkadaşız	Zaman (13), Kronoloji (10), Demokrasi (3), Mücadele (2), Barış (1), Milli Bayram (1), Savunma (1)	7	9,9
2. Ünite Geçmişte “Biz”	Geçmiş (30), Tarih (29), Milli Kültür (21), Yerel Tarih (16), Geleneksel (15), Dönem (12), Mücadele (12), Sözlü Tarih (9), Gelenek (7), Zaman (7), Görenek (3), Cumhuriyet (2), Önderlik (2), Kronolojik (2), Barış (1), Barış Antlaşması (1), Savunma (1), Uygarlık (1),	18	25,4
3. Ünite Sosyal ve Doğal Çevremiz	Zaman (13), Tarih (2), Geçmiş (1)	3	4,2
4. Ünite Zaman İçinde Teknoloji	Zaman (19), Geçmiş (14), Tarih (8), Bugün (2), Dönem (3), Gelecek (1)	6	8,5

5. Ünite Ekonomik Faaliyetler	Zaman (23), Tarih (8), Geçmiş (3), Mücadele (1), Çağ (1)	5	7
6. Ünite Ben Bir Vatandaşım	Özgürlük (25), Bağımsızlık (12), Tarih (6), Zaman (6), Gelecek (3), Cumhuriyet (3), Millî Mücadele (3), Mücadele (2), Demokrasi (1), Hakimiyet (1), Kültürel Miras (1), Milli Bayram (1), Milli Birlik (1), Milli Değer (1), Milli Egemenlik (1), Milli İrade (1)	16	22,5
7. Ünite Dünya Ailesi	Kültür (51), Geleneksel (22), Kültürel Özellik (7), Tarih (6), Kültürel Unsur (4), Buluş (2), Cumhuriyet (2), Gelenek (2), Kültürel İlişki (2), Tarihi Doku (2), Zaman (2), Kültürel Bağ (1), Kültürel Farklılık (1), Kültürel Simge (1), Milli Kültür (1), Kültürel Yakınlık (1)	16	22,5
Toplam		71	100

Tablo 4 incelendiğinde ünitelerde Tarih'e ait toplam soyut kavram sayısı 71 olarak tespit edilmiştir. Tablo 4'te yer alan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan Tarih ders alanına ait soyut kavramların ünitelere göre dağılımına bakıldığında en çok soyut kavram içeren ünite Geçmişte "Biz" ünitesiyken bunu Ben Bir Vatandaşım ve Dünya Ailesi üniteleri, Farklıyız, Arkadaşız ünitesi, Zaman İçinde Teknoloji ünitesi ve Ekonomik Faaliyetler ünitesi takip etmektedir. En az Tarih soyut kavramına sahip ünite ise Sosyal ve Doğal Çevremiz ünitesi olmuştur.

Tablo 5. Vatandaşlık Bilgisi Ders Alanına Ait Soyut Kavramların Ünitelere Göre Dağılımı

Üniteler	Vatandaşlık Bilgisine Ait Soyut Kavramlar (f)	n	%
1. Ünite Farklıyız, Arkadaşız	Yetenek (40), İhtiyaç (16), Saygı (13), Empati (9), Sorumluluk (5), Demokrasi (3), Beceri (2), Erdem (2), Kimlik (2), Sevgi (2), Vatandaşlık (2), Bağımlılık (1), Barış (1), Haksızlık (1), Hoşgörü (1), Karakter (1), Kişilik (1), Yardımlaşma (1), Yeterlilik (1)	19	19
2. Ünite Geçmişte "Biz"	Fedakârlık (4), Empati (2), Vatansever (2), Toplumsal (1), Etkileşim (1), Hafıza (1), Yardımlaşma (1)	7	7
3. Ünite Sosyal ve Doğal Çevremiz	İhtiyaç (12), İdari (1), Sosyal Çevre (1)	3	3
4. Ünite Zaman İçinde Teknoloji	İhtiyaç (13), Bağımlılık (4), Başarı (2), Sorumluluk (2), Düşünce Özgürlüğü (1), İstek (1), Sosyal Ağ (1), Sosyal Etkileşim (1), Tasarruf (1), Vatandaş (1), Verimlilik (1)	11	11

5. Ünite Ekonomik Faaliyetler	İhtiyaç (48), İsraf (33), İstek (26), Bilinçli Tüketici (10), Tasarruf (7), Temel İhtiyaç (5), Değer (3), Enerji Tasarrufu (2), Hak (2), Geri Dönüşüm (1), İnsan Hakları (1), Sorumluluk Sahibi (1), Tüketici Hakları (1)	13	13
6. Ünite Ben Bir Vatandaşım	Hak (43), Sorumluluk (30), Çocuk Hakları (11), İnsan Hakları (9), Yetenek (9), Saygı (7), Ulusal Egemenlik (6), Barış (4), Değer (4), İhtiyaç (4), Yasa (4), Yaşama Hakkı (4), Eğitim Hakkı (3), Sağlık Hakkı (3), Sosyalleşme (3), Temel Hak (3), Adalet (2), Sevgi (2), Çalışma Hakkı (1), Demokrasi (1), Eşitlik (1), Güvenlik (1), Katılma Hakkı (1), Kişilik (1), Oyun Hakkı (1), Saygı Görme Hakkı (1), Sosyal Çevre (1), Uygarlık (1), Vatansever (1), Yardımlaşma (1), Yönetim Şekli (1)	31	31
7. Ünite Dünya Ailesi	Saygı (13), Resmi Dil (4), Barış (3), İnsan Hakları (3), Yaşam Biçimi (3), Değer (2), Misafirperverlik (2), Uygarlık (2), Yönetim Şekli (2), Anadil (1), Saygılı (1), Sosyal İlişki (1), Sosyalleşme (1), Temsil Etme (1), Uluslararası İlişki (1), Temel İhtiyaç (1)	16	16
Toplam		100	100

Tablo 5 incelendiğinde ünitelerde Vatandaşlık Bilgisi'ne ait toplam soyut kavram sayısı 100 olarak tespit edilmiştir. Tablo 5'te yer alan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan Vatandaşlık Bilgisi ders alanına ait soyut kavramların ünitelere göre dağılımına bakıldığında en çok Ben Bir Vatandaşım ünitesiyken bunu Farklıyız, Arkadaşız ünitesi, Dünya Ailesi ünitesi, Ekonomik Faaliyetler ünitesi, Zaman İçinde Teknoloji ünitesi ve Geçmişte "Biz" ünitesi takip etmektedir. En az Vatandaşlık Bilgisi soyut kavramına sahip ünite ise Sosyal ve Doğal Çevremiz ünitesi olmuştur.

Tablo 6. Diğer Ders Alanlarına Ait Soyut Kavramların Ünitelere Göre Dağılımı

Üniteler	Diğer Alanlara Ait Soyut Kavramlar (f)	n	%
1. Ünite Farklıyız, Arkadaşız	Yaşam (33), Düşünce (10), Duygu (7), Hayat (6), Gelecek (2), İyilik (1), Rekabet (1)	7	14,3
2. Ünite Geçmişte "Biz"	Yaşam (14), Hayat (5), Amı (2), Duygu (1), Düşünce (1), Eleştirisi (1), Görüş (1), Hedef (1)	8	16,3
3. Ünite Sosyal ve Doğal Çevremiz	Yaşam (9), Gelişme (2), Tahmin (2), Ulusal (2), Uluslararası (1), Olgü (1)	6	12,2

4. Ünite Zaman İçinde Teknoloji	Yaşam (17), Gelişme (6), Hayat (5), Bilim (4), Görüş (4), Güvenlik (4), Kavram (2), Çevrim İçi (1), Sanal Gerçeklik (1)	9	18,4
5. Ünite Ekonomik Faaliyetler	Yaşam (8), Hayat (4), Kavram (4), Nitelik (1), Düşünce (1), Emek (1), Gelişme (1)	7	14,3
6. Ünite Ben Bir Vatandaşım	Yaşam (4), Düşünce (3), Kazanım (3), Anı (1), Doğa Sevgisi (1) Yaşam (1), Duygu (1)	7	12,2
7. Ünite Dünya Ailesi	Yaşam (4), Kavram (3), Din (2), Görüş (2), Düşünce (1), Girişim (1)	6	12,2
Toplam		50	100

Tablo 6 incelendiğinde ünitelerde Diğer Alanlar kategorisine ait toplam soyut kavram sayısı 50 olarak tespit edilmiştir. Tablo 5'te yer alan İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan diğer ders alanlarına ait soyut kavramların ünitelere göre dağılımına bakıldığında en çok soyut kavram Zaman İçinde Teknoloji ünitesiyken bunu Geçmişte “Biz” ünitesi, Farklıyz, Arkadaşız ve Ekonomik Faaliyetler üniteleri takip etmektedir. En az Diğer Ders Alanları soyut kavramına sahip ünite ise Sosyal ve Doğal Çevremiz, Ben Bir Vatandaşım ve Dünya Ailesi üniteleri olmuştur.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada amaç 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan soyut kavramları belirlemek ve kategorileştirmektir. Bu amaç doğrultusunda 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan soyut kavramlar Coğrafya, Tarih, Vatandaşlık Bilgisi ve Diğer Alanlar olmak üzere dört kategori altında toplanmıştır. Elde edilen bu kavramlar ders alanlarına, ünitelerine, Coğrafya alanına göre, Tarih alanına göre, Vatandaşlık alanına göre ve diğer alanlara göre olmak üzere altı tablo oluşturulmuş ve bulgular kısmında ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Bu tablolar incelendiğinde ünitelerin sahip olduğu toplam soyut kavram sayısı 227 olarak tespit edilmiş, İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan toplam soyut kavram sayısı ise 143 olarak tespit edilmiştir. Ünitelerin ders alanlarına göre soyut kavramlarına bakıldığında 100 Vatandaşlık Bilgisi, 71 Tarih, 9 Coğrafya ve 50 Diğer Alanlar ders alanında kavram tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar incelendiğinde soyut kavramların yoğunluğunun dağılımının ünite içeriklerine ve ünite alanlarına göre farklılaştığı görülmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler dersi yapısı gereği vatandaşlık, tarih ve coğrafya gibi disiplinler kavram açısından en yoğun olan alanlardır. Bundan dolayı çalışmada kategoriler de bu üç disiplin üzerinden belirlenmiştir. Diğer disiplinler ise tek bir kategori altında toplanmıştır.

Elde edilen veriler İlkokul Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan ünitelerin içerdiği soyut kavramlar açısından incelendiğinde 6. Ünite olan Ben Bir Vatandaşım ünitesi en çok kavram içeren üniteyken 3. Ünite olan Sosyal ve Doğal Çevremiz ünitesi en az kavram içeren ünite olmuştur. Ben Bir Vatandaşım ünitesinin en çok soyut kavram içeren ünite olmasının sebebi olarak konu içerisinde vatandaşlık konusunun yoğunluk olarak işlenmesi gösterilebilir. Sosyal ve Doğal Çevremiz ünitesinin en az soyut kavram içeren ünite olma sebebi olarak ise ünite içerisinde işlenen konuların fiziki özellikleri içeren çevreyi tanımakla ilgili olduğu sebep olarak gösterilebilir.

Elde edilen veriler İlkokul Sosyal Bilgiler 4. sınıf ders kitabında yer alan soyut kavramların ders alanları açısından incelendiğinde en çok Vatandaşlık ders alanında soyut kavramın çok olduğu belirlenmiştir. Bu durum Vatandaşlık konu alanın soyut kavramlar açısından zengin olması sebep gösterilebilir. En az ise Coğrafya ders alanın soyut kavram içeren ders olmuştur. Bunun sebebi olarak ise Coğrafya alanın daha çok somut kavramlar içeren bir alan olması sebep olarak gösterilebilir.

Tünkler, Tarman ve Güven (2016) hak, özgürlük, hoşgörü, sorumluluk, eşitlik, onur, dayanışma, sevgi, adil olma, uzlaş, barış ve vatanseverlik gibi soyut kavramların metafora dayalı eğitim etkinlikleri ile öğretilmesi konusunu incelemiş ve metafora dayalı eğitimin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Polat ve Çalış (2019) tarafından 6. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde bulunan bazı kavramlara ilişkin algı ve yanlışlarını tespit etmeyi amaçladığı çalışmada öğrencilerin cumhuriyet, saltanat, küresel sorunlar gibi kavramları tek başına algılamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Alkar ve Yılmaz Derin (2023) tarafından 4. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersindeki temel kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlarını belirlemeyi amaçladığı çalışmada öğrencilerin soyut ve örneklemeyle daha az elverişli kavramlarda daha fazla kavram yanlışlarının olduğunu tespit etmiştir. Bal ve Akış (2010) tarafından Sosyal Bilgiler dersi 4. sınıf programında yer alan İnsanlar ve Yönetim ünitesinde yer alan kavramlar yanlışları hakkında yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin milli egemenlik, yurttaşlık, bağımsızlık ve kamuoyu kavramlarında yanlışlara sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu durum yanlışlığa neden olan kavramların soyut olmasından kaynaklı olduğunu çıkarımında bulunulabilir. Kaçar ve Bulut (2020) tarafından Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan Coğrafya kavramları ile ilgili yapılan çalışmada Coğrafya kavramlarının tüm kavramlara oranını 29,7% olarak tespit edilmiştir. Bu çalışmada yer alan soyut coğrafi kavram oranı ise 6,3% olması çalışmaların benzer sonuçlar elde edildiği noktasında yorumlar yapılabilir.

Kavramlar ve kavram öğretimi süreci her zaman önemli bir konu olmuştur. Özellikle ders kitaplarında yer alan kavramların sınıf düzeyine uygun olması, bireylerin hali hazırda bulundukları ön öğrenmeleri ve fiziki şartlar gibi birçok etmen kavram öğrenimi sürecini zorlaştırmaktadır. Sürecin zorlaşması ise soyut kavramlarının öğretimini özel bir konu haline getirmektedir. Bu durum ise kavram ile ilgili çalışmaların artmasına ve önem kazanmasına neden olmaktadır. Bu açıdan çalışmanın Sosyal Bilgiler 4. Sınıf ders kitabında yer alan soyut kavramların tablolaştırılması oldukça önem arz etmektedir.

5. Öneriler

İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında 227 soyut kavram tespit edilmiştir. İlkokul 4. Sınıf düzeyindeki öğrenciler somut dönemde olmasından dolayı bu durumun öğrenmeyi zorlaştıracığı hatta kavram yanlışlığına sebep olacağı düşüncesiyle soyut kavram sayısının azaltılması önerilebilir.

Konu bütünlüğü açısından soyut kavramların sayısında azaltılmaya gidilemediği durumda ise soyut kavram öğretim tekniği ile desteklenmesi önerilebilir.

Soyut kavramların doğru ve kalıcı öğrenilmesinin sağlanabilmesi için uygun somut kavramlarla desteklenmesi önerilebilir.

Diğer sınıf düzeyindeki Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan soyut kavramların incelenmesi önerilebilir.

Bu çalışmada soyut kavramlar bilim alanına göre kategorize edilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda farklı kategorize yöntemlerinin kullanılması önerilebilir.

Kaynakça

- Ada, S. ve Sözen, E. (2021). Sosyal bilgiler dersinde kavram karikatürü kullanımının öğrenci başarısına etkisi. *International Journal of Geography and Geography Education*, (44), 161-175. DOI: <https://doi.org/10.32003/igge.908348>
- Akkus, Z. ve Aslan, H. (2013). Sosyal bilgiler dersinde oyunlarla kavram öğretimi. *International Journal of Social Science Research*, 2(2), 61-77.
- Alkar, E. ve Yalçın, A. (2023). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler programında yer alan coğrafi soyut kavramlara yönelik bilişsel yapılarını keşfetmek. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 12(3), 557-567. DOI: <https://dx.doi.org/10.30703/cije.1216057>
- Alkar, E. ve Yılmaz Derin, S. (2023). 4. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki temel kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(87), 1240-1256. DOI: <https://doi.org/10.17755/esosder.1276117>
- Alkış, S. (2005). İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafya konularıyla ilgili kavramların belirlenmesi (2004 programına göre). *Marmara Coğrafya Dergisi* (11), 83-92.
- Altıntaş, G. ve Altıntaş, S. (2008). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde “kavram haritası” kullanımının öğrenci akademik başarısı üzerindeki etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 61-66.
- Bal, M. S. ve Akış, A. (2010). Sosyal bilgiler dersi “insanlar ve yönetim” ünitesinde karşılaşılan kavram yanlışları. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 5(4), 2061-2070.
- Berg, B. L. ve Lune H. (2016). Giriş. A. Arı (Çev. Ed.) ve M. Koçyiğit (Çev.). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Orijinal eserin yayın tarihi 5. Baskı, s. 11-31) içinde. Eğitim Yayınevi (2016, 9. Baskı).
- Çal Pektaş, Ü. T. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin literatürdeki sosyal bilgiler dersi kavram yanlışlarına ilişkin görüşleri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 4(2), 102-120. DOI: <https://doi.org/10.47503/jirss.1015043>
- Çamurcu, H., Toygur, H. ve Atmaca, D. (2022). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafi konum kavramının değerlendirilmesi. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 3(1), 1-7.
- Çelik, M. E. ve Yıldırım G. (2022). Sosyal bilgiler 5., 6. ve 7. sınıf ders kitaplarının kavram haritaları açısından incelenmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2022(18), 208-221. DOI: <https://doi.org/10.46778/goputeb.969291>
- Çelikkaya, T. (2021). Sosyal bilgiler öğretiminde araç-gereç ve materyal kullanımının önemi. R. Sever ve E. Koçoğlu (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde eğitim teknolojileri ve materyal tasarımı* (s. 37-65) içinde. Pegem Akademi.

- Demirkaya, H. ve Karacan, H. (2016). Ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki bazı coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlıkları. *International Journal of Field Education*, 2(2), 38-57.
- Dündar, H. (2011). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (s. 309-342) içinde. Pegem Akademi.
- Kaçar, T. ve Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kabramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 652-679. DOI: 10.33437/ksusbd.738637
- Kaya, K. (2019). Yeni sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında turizm kavramı. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (43), 173-194.
- Martorella, P. H. (1986). Teaching concepts. In James, M.C. (Ed.), *Classroom Teaching Skills*. Healy and Company.
- MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6, 7. sınıflar)*. Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (2021). Giriş. S. Akbaba Altun & A. Ersoy (Çev. Ed.) ve A. Ç. Kılınc (Çev.). Genişletilmiş bir kaynak kitap: nitel veri analizi (4. baskı, s. 1-15) içinde. Pegem Akademi. (Orijinal eserin yayın tarihi 1994, 2. baskı).
- Pala, F. (2018). 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi yaşayan demokrasi ünitesinde geçen kavramların anlaşılma düzeyi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(1), 22-36.
- Patton, M. Q. (2018). Nitel araştırmada stratejik temalar. M. Bütün & S. B. Demir (Çev. Ed.) ve Y. Dede & F. I. Bilican (Çev.). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (2. baskı, s. 37-74) içinde. Pegem Akademi. (Orijinal eserin yayın tarihi 2001, 3. baskı).
- Polat, S. ve Çalış, A. (2019). 6. sınıf sosyal bilgiler dersindeki bazı kavramların algılanışları ve kavram yanlışlıkları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 2057-2072.
- Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi* (s. 1-18) içinde. Pegem Akademi.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Pegem Akademi.
- Tokcan, H. ve Alkan, G. (2013). Sosyal bilgiler öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrenci başarısına etkisi. *Abi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1-19.
- Tokcan, H. ve Yesari, B. (2019). Kavram bulmacalarının 6. Sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler başarısına etkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(2), 523-534.

- Ulu Kalın, Ö. ve Şahin, İ. F. (2017). Sosyal bilgiler dersi 4. sınıf için tasarlanan ‘insanlar ve yönetim’ ünitesinde geçen kavramlara yönelik öğrenci algıları. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 48-69.
- Ünal, F. ve Er, H. (2017). Öğretmen adaylarının sosyal bilgiler dersinde öğretimi zor olan soyut kavramlara ilişkin bilişsel yapılarının incelenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 6-24.
- Üstündağ Şener, N. ve Başkan, Z. (2021). Sosyal bilgiler dersinde geçen kavramlara yönelik mülteci öğrencilerin algıları. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(1), 595-612.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. Baskı). Seçkin Yayıncılık.

